

**Резюме на преюдициалното запитване съгласно член 98, параграф 1 от
Процедурния правилник на Съда**

Дата на постъпване в Съда:

5 юни 2023 г.

Запитваща юрисдикция:

Sąd Okręgowy w Warszawie (Полша)

Дата на акта за преюдициално запитване:

27 януари 2023 г.

Ищци:

КСВ

МВ

Ответник:

BNP Paribas Bank Polska S.A.

Предмет на главното производство

Иск за установяване на недействителността на договор за кредит и за връщане на недължимо платена сума, равняваща се на платените вноски по кредита

Предмет и правно основание на преюдициалното запитване

Тълкуване на член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори; правно основание: член 267 ДФЕС

Преюдициален въпрос

Трябва ли член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори, както и принципите на ефективност и

равностойност да се тълкуват в смисъл, че не допускат тълкуване в съдебната практика на национална правна уредба, съгласно което:

1. потребителят не може ефективно да упражни правото си да предяви срещу продавача или доставчика претенции, произтичащи от включването на неравноправни клаузи в договора, докато не направи изявление, че не е съгласен неравноправните договорни клаузи да останат в сила, че е съгласен да се изключи тяхното прилагане и че разбира и приема произтичащите от това последици, които евентуално включват недействителността на целия договор,
2. потребителят не може ефективно да упражни правото си да иска от продавача или доставчика връщането на недължимо платени въз основа на неравноправни договорни клаузи суми, докато не направи посоченото по-горе изявление,
3. претенцията на потребителя за връщане на недължимо платени въз основа на неравноправни договорни клаузи суми не е изискуема, докато той не направи посоченото по-горе изявление,
4. продавачът или доставчикът няма задължение към потребителя да заплаща законна лихва за забава, докато не се запознае с посоченото по-горе изявление на потребителя?

Посочени разпоредби от правото на Съюза

Договор за функционирането на Европейския съюз — член 169, параграф 1

Харта на основните права на Европейския съюз — член 38

Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори (ОВ L 95, 1993 г., стр. 29; Специално издание на български език, 2007 г., глава 15, том 2, стр. 273) — съображения 4, 21 и 24; член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1.

Посочени разпоредби от националното право

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Конституция на Република Полша) от 2 април 1997 г. — член 76 (принцип на защита на потребителите).

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Закон от 23 април 1964 г. — Граждански кодекс, Dz.U. № 16, позиция 93, изменен), наричан по-нататък „ГК“.

Нищожна е правната сделка, която противоречи на закона или го заобикаля, освен ако приложима разпоредба не предвижда друго, и в частност че

недействителните клаузи на правната сделка се заместват от съответните разпоредби на закона (член 58, параграф 1).

Клаузите на сключен с потребител договор, които не са договорени индивидуално, не обвързват потребителя, ако определят правата и задълженията му в противоречие с добрите нрави, като грубо нарушават неговите интереси (забранени договорни клаузи). Това не се отнася за клаузите, които определят главните задължения на страните, включително цената или възнаграждението, ако са формулирани еднозначно (член 385¹, параграф 1).

Ако клаузата не е обвързваща за потребителя в съответствие с параграф 1, страните остават обвързани от договора в останалата му част (член 385¹, параграф 2).

Съвместимостта на договорните клаузи с добрите нрави се преценява според положението към момента на сключване на договора, като се вземе предвид неговото съдържание, обстоятелствата около сключването му и другите договори, свързани със съдържания преценяваните клаузи договор (член 385²).

Който без правно основание получи имуществено благо за сметка на друго, е длъжен да го върне, а ако това не е възможно, да възстанови стойността му (член 405).

Разпоредбите на предходните членове се прилагат и за даденото без основание (член 410, параграф 1).

Даденото е без основание, когато даващият не е имал задължение или не е имал задължение към получателя или когато основанието за даденото е отпаднало или целта му не е осъществена или също когато правната сделка, от която произтича задължението, е недействителна и не е станала действителна след изпълнението (член 410, параграф 2).

Ако срокът за изпълнение на задължението не е определен и не следва от естеството на задължението, същото трябва да се изпълни веднага след като длъжникът бъде поканен да го изпълни (член 455).

Ако длъжникът забави изпълнението на парично задължение, кредиторът може да иска лихви за времето на забавата дори когато не е понесъл вреди и дори когато забавата се дължи на обстоятелства, за които длъжникът не отговаря (член 481, параграф 1).

[размер на лихвата за забава] (член 481, параграф 2).

Кратко представяне на фактите и главното производство

- 1 През 2007 г. ишците сключват с праводателя на ответника договор за кредит в размер на 128 035,51 швейцарски франка (CHF), за да финансират покупката на жилище. Договорът предвижда, че максималният размер на отпуснатия кредит е 300 000 полски злоти (PLN). Погасяването на кредита по договора трябвало да се извършва от банкова сметка в швейцарски франкове, в която постъпват само средства в тази валута. В общите условия за кредитните услуги се предвижда, че ако по указание на кредитополучателя изплащането на кредита трябва да се извърши във валута, различна от валутата на кредита, това става след преизчисляване на сумата от страна на банката по обменния ѝ валутен курс „купува/продава“. В случай че по сметката на кредитополучателя във валутата на кредита, няма достатъчно средства за погасяване на задълженията по договора, банката може след евентуално преизчисляване на стойността на валутата да дебитира друга сметка на кредитополучателя.
- 2 На 1.2.2021 г. ишците подават пред запитващата юрисдикция искова молба срещу ответната банка, в която искат да се установи недействителността на договора за кредит от 2007 г. и ответникът да бъде осъден да им заплати сумите 12 345,55 PLN и 69 589,67 CHF (равняващи се на платените дотогава вноски по кредита) наред със законната лихва за забава. На 29.9.2022 г. ишците подават писмени изявления, в които посочват, че считат за забранени (неравноправни) клаузите на договора за кредит относно преизчисляването на сумата на кредита в CHF и в PLN, поради което предявяват иск срещу банката. Освен това ишците потвърждават, че им е обърнато внимание относно несправедливия (неравноправен) характер на преизчислителните клаузи, относно възможността договорът да се обяви за недействителен по съдебен ред и относно последиците от недействителността, по-специално задължението на страните по договора взаимно да си върнат направените престации или възможността за предявяване на възражение за задържане или възражение за прихващане. Възможен е и иск за т.нар. възнаграждение за използване на капитала. В съдебното заседание на 27.1.2023 г. запитващата юрисдикция уведомява ишците за последиците от квалифицирането на разпоредбите на договора за кредит като неравноправни договорни клаузи и за последиците от недействителността на договора. Уведомлението съдържа същата информация като посочената в изявлението от 29.9.2022 г.

Основни доводи на страните в главното производство

- 3 Ишците считат, че договорът за кредит съдържа неравноправни договорни клаузи, които водят до неговата недействителност, поради което ответникът следва да им върне всички получени по договора плащания. Ответникът, от своя страна, моли да се отхвърли искът и посочва, че договорът за кредит е

действителен и не съдържа неравноправни договорни клаузи, както и че ищците не са направили недължими плащания по него.

Кратко представяне на мотивите за преюдициално запитване

- 4 Според запитващата юрисдикция клаузите на договора за кредит в частта им относно реда и условията за отпускане на кредита и реда и условията на погасяване на вноските по кредита представляват неравноправни договорни клаузи. Доколкото те предвиждат, че в случай на отпускане/погасяване в PLN, преизчисляването се извършва по определения от банката обменен курс, те дават на ответника пълна свобода да формира съдържанието на престациите на страните. Освен това договорът допълнително съдържа уговорка за максималния размер на кредита, който трябва да бъде отпуснат на кредитополучателите, но не посочва минималния размер, който трябва да им бъде отпуснат. Толкова значителна разлика в произтичащите от тези договорни клаузи права и задължения означава, че те противоречат на изискванията за добросъвестност, като водят в ущърб на потребителя до значителна неравнопоставеност между правата и задълженията, произтичащи от договора (член 3, параграф 1 от Директива 93/13). Въпреки че клаузите се отнасят до определянето на основния предмет на договора, те не са изразени на ясен и разбираем език (член 4, параграф 2 от Директива 93/13). Освен това тези клаузи не са били индивидуално договорени (член 3, параграфи 1 и 2 от Директива 93/13) и са били включени в договор, сключен между продавач или доставчик и потребители.
- 5 Според запитващата юрисдикция по принцип не е възможно договорът да продължи да действа, след като неравноправните клаузи са били отстранени от него (член 6, параграф 1 от Директива 93/13), по-специално що се отнася до договорните клаузи, уреждащи реда и условията за отпускане на кредита. Договорът за кредит не изключва възможността за изплащане на кредита в швейцарски франкове, но в действителните обстоятелства по настоящия случай такава възможност на практика не е съществувала, тъй като средствата от кредита е трябвало да бъдат преведени по банкова сметка, посочена от продавача на имота, който ищците са закупили от него за сума в полски злоти (PLN). Практическата невъзможност за изплащане на средства по кредита в швейцарски франкове означава, че не може да се изпълни целта на договора за кредит (финансиране на разходите за закупуване на жилище). Изпълнението на договора следователно не е било възможно, тъй като банката не е имала възможност да отпусне сумата по кредита. При това положение според запитващата юрисдикция се налага изводът, че договорът е недействителен (член 58, параграф 1 от Гражданския кодекс), което означава, че страните следва да си върнат всички извършени по него престации (член 405 от Гражданския кодекс във връзка с член 410, параграф 1 от Гражданския кодекс) и следователно банката следва да върне на ищците по-специално равностойността на всички вноски по кредита, заедно със законната лихва, изчислена от момента на изпадането ѝ в забава (член 481,

параграфи 1 и 2 от Гражданския кодекс). Според алтернативно становище в съдебната практика, което запитващата юрисдикция не споделя, договорът за кредит в чуждестранна валута може да бъде изпълнен въпреки отстраняването на неравноправните клаузи от него. Тъй като размерът на кредита е определен в швейцарски франкове, възможността кредитът да се отпусне направо в чуждестранна валута не може да бъде изключена поради обстоятелството, че кредитополучателят се е задължил да плати сумата в злоти на продавача на недвижимия имот. Договорът за продажба на недвижим имот като отделен договор не може да има отношение към оценката от правна страна на договора за кредит. Тъй като след отстраняването на неравноправните клаузи договорът за кредит изобщо не предвиждал възможност за отпускане на кредита в злоти, отпуснатата на ищците сума представлявала недължимо плащане, което те са длъжни да върнат. Тъй като обаче те *de facto* не са получили сумата на кредита по договора, те не са имали задължение да погасяват вноски по кредита. В случай че договорът запази действието си, след като от него бъдат отстранени неравноправните клаузи, всички престации на страните са недължими престации и следва да бъдат върнати. Това становище обаче не следва да се отхвърля безусловно. Това е важно в случай, че се възприеме становището, че Директива 93/13 не се прилага за насрещните претенции на страните в случай на обявяване на договора за недействителен. Всъщност не може да има никакво съмнение в самия факт, че Директива 93/13 се прилага към реда и условията за уреждане на реституционните претенции между страните, както е видно, *inter alia*, от решение на Съда от 21 декември 2016 г. по дело *Gutiérrez Naranjo и др.*, C-154/15, C-307/15 и C-308/15, в което се разглежда точно този въпрос. В това решение Съдът припомня, че член 6, параграф 1 от Директива 93/13 не допуска национална съдебна практика, която ограничава във времето реституционните последици, свързани с обявяването по съдебен ред на неравноправността на клауза, съдържаща се в договор (точка 75).

- 6 Настоящият преюдициален въпрос, на който запитващата юрисдикция предлага да се отговори утвърдително, се отнася до тълкуването на член 6, параграф 1 от Директива 93/13. Съгласно постоянната съдебна практика тази разпоредба е императивна (решение на Съда от 14 юни 2012 г., *Banco Espanol de Crédito*, C-618/10, т. 40) Това означава преди всичко, че ако националният съд установи неравноправна договорна клауза в договор, той е длъжен служебно да постанови, че тази клауза не обвързва потребителя. Съществува обаче едно изключение от това правило. А именно, потребителят може да реши, че иска да се обвърже с неравноправната клауза, като в този случай договорът запазва действието си в своята цялост (вж. решение на Съда от 29 април 2021 г., *Bank ВРН*, точки 94 и 95).
- 7 Това изключение и правото, предоставено на потребителя да потвърди неравноправна договорна клауза, са в основата на различията, възникнали в съдебната практика на полските съдилища. В рамките на първото становище относно преценката на правното естество на решението на потребителя да се

запази неравнопавна клауза се приема, че от императивния характер на член 6, параграф 1 от Директива 93/13 следва, че неравнопавната клауза не обвързва потребителя *ex tunc* и че съдът е длъжен да я изключи от този договор независимо от становищата на страните. Националната юрисдикция трябва да установи, че клаузата остава в сила само ако потребителят се е съгласил да се обвърже с нея. Изявлението на потребителя за потвърждаване на неравнопавна договорна клауза представлява материалнопавно действие, което поражда последици *ex tunc* и се състои в санирането на договор, който е бил порочен *ab initio*. Потребителят обаче не е длъжен да прави каквито и да било изявления (вж. определение на Sąd Najwyższy (Върховен съд, Полша) от 20.6.2018 г., III CZP 29/17, и решение от 28.10.2022 г., II CSKP 898/22). В рамките на второто противоположно становище принципно се застъпва схващането, че неравнопавната договорна клауза *ab initio* и по силата на закона е лишена от действие в полза на потребителя, който може впоследствие за изрази информирано и свободно съгласие с клаузата и по този начин ретроактивно да възстанови нейната действителност. Независимо от това, според посоченото становище националният съд може да прецени дали дадена неравнопавна договорна клауза обвързва потребителя едва след като той е направил съответното изявление. Тъй като действителността на неравнопавна клауза зависи от решението на потребителя, е налице висяща недействителност, докато потребителят не вземе това решение. Ако, от друга страна, неравнопавната клауза е от основно значение за съществуването на целия договор, то следователно е налице висяща недействителност на целия договор. Докато потребителят не вземе решение дали неравнопавната клауза следва да бъде потвърдена, никоя от страните не може ефективно да упражни правото си да претендира изпълнението на задълженията по договора и връщането на престациите, извършени в изпълнение на неравнопавната договорна клауза, тъй като преди решението на потребителя не е известно дали клаузата обвързва страните по договора или не. От друга страна, ако потребителят бъде надлежно уведомен за правата си, след което заяви, че не е съгласен с потвърждаването на неравнопавната клауза и приеме последиците от това (включително евентуалната недействителност на договора), това означава, че се прекратява състоянието на висяща недействителност. В този случай неравнопавната договорна клауза не е обвързваща *ex tunc* и всяка престация, извършена въз основа на тази клауза, трябва да бъде върната. Според запитващата юрисдикция това схващане съответства в по-голяма степен на целите на Директива 93/13, докато другото схващане крие риск от последици, които могат да бъдат в противоречие с член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директивата. Тъй като националният съд не може да приложи всички последици, които произтичат от наличието на неравнопавни клаузи в договор, без потребителят преди това да е направил изявление, това означава ограничаване на обхвата на защитата на потребителя, предоставена с Директива 93/13. По-специално посочената директива не задължава потребителя да извърши някакво действие (в това число да прави изявления с определено съдържание) и не предвижда

неблагоприятни последици за потребителя, ако не се предприемат такива действия. Напротив, Съдът последователно посочва, че неравноправните клаузи не обвързват потребителя и следователно трябва да се счита, че те никога не са съществували (вж. решение на Съда от 21 декември 2016 г. по дело *Gutiérrez Naranjo* и др., C-154/15, C-307/15 и C-308/15, точка 61). Това се дължи на императивния характер на член 6, параграф 1 от Директива 93/13, което означава, че националният съд е длъжен служебно да обяви, че потребителят не е обвързан от неравноправните договорни клаузи. Съдът обаче вече е посочил в точка 28 от решение от 21 февруари 2013 г. по дело *BaniF Plus Bank*, C-472/11, че „за да е напълно ефективна предвидената от Директивата защита, е необходимо националният съд, който е констатирал служебно неравноправния характер на дадена клауза, да може да изведе всички последици от тази констатация, без да чака потребителят, който е информиран за правата си, да направи изявление, с което иска отмяна на посочената клауза“ (вж. в този смисъл решения от 30 май 2013 г., C-397/11, *Jögös*, точка 42, и от 30 май 2013 г. по дело *Asbeek Brusse* и *de Man Garabito*, C-488/11, точка 50). Това означава, че потребителят има право да реши, че потвърждава неравноправните клаузи на договора, но не е длъжен да прави изявление в този смисъл. Следователно не е допустимо за потребителя да настъпват неблагоприятни последици поради обстоятелството, че той не е направил такова изявление или че го е направил на по-късна дата от определената от националният съд.

- 8 Същевременно съдебната практика, която задължава потребителя да прави изявление с конкретно съдържание, има за последица потребителят, който не изпълни това задължение, на практика да не може да получи правна защита въпреки неравноправните клаузи в договора, по който е страна. Тази защита е ограничена и когато националната юрисдикция поставя такова изявление от страна на потребителя като условие за изискуемостта на претенцията на потребителя за връщане на недължимо платеното въз основа на неравноправна договорна клауза престация и за изпадането в забава на продавача или доставчика. Тук е важно да се отбележат усложненията, които възникват в практиката, тъй като има случаи, в които съдилищата не приемат свободните изявления на потребителите и ги задължават да правят тези изявления по образци с определено съдържание. Освен това в отделните съдилища се използват указания и образци на изявления с различно съдържание, което понякога е повод за второинстанционния съд да счита изявлението, направено от потребителя пред първоинстанционния съд, за неправилно или недостатъчно. Също така в случай на направено в писмена форма изявление на потребителя някои съдилища изискват копие от изявлението да бъде връчено на продавача или доставчика и докато това не бъде направено, претенцията на потребителя не е изискуема. Това има значителни практически последици. Тъй като едва след като потребителят подаде изявление с приемливо за националният съд съдържание, претенцията на потребителя става изискуема и продавачът или доставчикът изпада в забава при изпълнението му, размерът на претенцията за връщане зависи от датата, на която потребителят е направил изявлението. Разрешаването на

този въпрос е от значение за настоящото дело. В зависимост от това на коя дата претенцията на ищците следва да се счита за изискуема (датата на подаване на исковата молба, датата на връчването ѝ на ответника, датата, на което е направено изявлението), решението на запитващата юрисдикция относно датата, от която следва да се присъди лихва на ищеца, ще е различно.

- 9 Възможността за такова значително ограничаване на обхвата на претенциите за връщане, с които разполагат потребителите, поражда съмнения дали това не е в противоречие с принципа на ефективност. При положение че по принцип претенцията за връщане на недължимо платени суми става изискуема след отправяне на покана за плащане (член 455 от Гражданския кодекс), налагането на допълнителни изисквания към потребителите, които упражняват правата си, произтичащи от включването на неравноправни клаузи в техните договори, изглежда нарушава и принципа на равностойност. Освен това, докато вземането на потребителя не е изискуемо, потребителят не може да го прихваща с вземането на продавача или доставчика към този потребител (член 498, параграф 1 от Гражданския кодекс). Липсата на яснота по въпроса кога става изискуемо вземането на потребителя затруднява и определянето на точния размер на вземането на потребителя — тъй като длъжникът желае да изпълни задължението си, изразено в чуждестранна валута (в случая в швейцарски франкове), стойността на чуждестранната валута се определя според средния обменен курс, обявен от Националната банка на Полша в деня на изискуемостта на вземането (член 358, параграф 2 от Гражданския кодекс).
- 10 Запитващата юрисдикция не оспорва значението на уведомяването на потребителя относно последиците от отстраняването на неравноправните клаузи от договора. Задължението за това уведомяване произтича пряко от точка 99 от решението на Съда по дело Bank ВРН, С-19/2. Изглежда обаче, че би било в противоречие с целите на Директивата, ако ефективността и обхватът на правото на потребителя да иска обезщетение се ограничават от необходимостта да се предостави на потребителя горепосочената информация и да се гарантира, че той я е разбрал. Също така правото на потребителя да приеме неравноправни договорни условия (което може би изобщо не го интересува) не следва да го поставя в по-неблагоприятно правно положение, отколкото ако изобщо нямаше такова право.